

dr hab. Radosław Pastuszko, prof. uczelni
Katedra Prawa Rolnego i Gospodarki Gruntami
Instytut Nauk Prawnych
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Lublin, 2023 r.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr. Patryka Kalinowskiego

*Gospodarstwo rodzinne jako element bezpieczeństwa żywnościowego Polski -
ocena prawna*, Warszawa 2023, s. 321

1. Ogólne kryteria redakcyjne

Rozprawa doktorska mgr. Patryka Kalinowskiego nosi tytuł „**Gospodarstwo rodzinne jako element bezpieczeństwa żywnościowego Polski - ocena prawna**”. Rozprawa obejmuje osiem zasadniczych jednostek redakcyjnych. Pierwszy rozdział pełni funkcję wprowadzającą, kolejne pięć ma typowy dla rozpraw doktorskich charakter rozdziałów merytorycznych, następne jednostki to: rozważania końcowe (*Konkluzje co do hipotez badawczych. Postulaty oraz wnioski de lege lata i de lege ferenda*) oraz wykaz bibliograficzny.

Konstrukcja pracy ma stosunkowo tradycyjne ujęcie. Każda z jednostek została wewnątrznie rozbudowana, treść rozważań konsekwentnie podzielona na punkty i wielostopniowe podpunkty. Wyodrębnione jednostki są merytorycznie powiązane z tematem pracy i stanowią zamkniętą całość rozważań.

Przyjęta przez Autora systematyka co do zasady nie budzi zastrzeżeń.

Prowadzone w rozprawie rozważania koncentrują się wokół tezy głównej rozprawy, są konsekwentne i akcentują najważniejsze dla postawionych hipotez badawczych zagadnienia. Zostały oparte na rzetelnie zgromadzonym dorobku piśmiennictwa (341 pozycji) polskiego oraz obcojęzycznego. Autor w podstawowym

zakresie wykorzystał dorobek orzecznictwa sądów krajowych. W pracy wykorzystano również raporty, sprawozdania oraz dane statystyczne.

Spisy, przypisy, cytowania, odsyłacze oraz wykazy zawarte w pracy zostały sporządzone poprawnie.

2. Temat rozprawy

Wybór tematu rozprawy doktorskiej został dokonany trafnie. Dodatkowej aktualności podjętych rozważań nadają doświadczenia ostatnich lat, do których zaliczyć można pandemię COVID-19 i wynikające z niej konsekwencje ekonomiczne, rosyjską agresję na Ukrainę - rosnące ceny żywności, środków produkcji rolnej i energii. Wskazane okoliczności istotnie wpłynęły zarówno na stan bezpieczeństwa żywnościowego w wymiarze regionalnym i globalnym, jak i – wreszcie – na dostrzeżenie samego problemu na poziomie opinii społecznej.

Wieloaspektowa i wielowymiarowa problematyka bezpieczeństwa żywnościowego została przez Autora odniesiona do perspektywy Polski. Problemy stąd wynikające Doktorant dostrzegł i podjął próbę ich przedstawienia w kontekście instytucji gospodarstwa rodzinnego, które stosownie do treści art. 23 Konstytucji, stanowi podstawę ustroju rolnego Rzeczypospolitej. Wymagało to uwzględnienia rozległej materii normatywnej i z wyzwaniem tym Autor poradził sobie w odpowiedni sposób. Trzeba też zwrócić uwagę, że przyjęta przez Doktoranta prezentacja zagadnień teoretycznych świadczy o bardzo dobrej znajomości prezentowanych problemów, a całość rozważań skutecznie broni się pod względem merytorycznym i formalnym.

Z powyższych względów wybór tematu rozprawy doktorskiej należy uznać za trafny oraz istotny ze względów poznawczych, teoretycznych, społecznych i gospodarczych.

3. Cel i hipotezy badawcza rozprawy

Zgodnie ze wskazaniem Autora, zasadniczym celem rozprawy jest próba wypełnienia (słusznie wskazanej) luki badawczej w polskiej nauce prawa w obszarze

bezpieczeństwa żywnościowego oraz właściwych instrumentów prawnych (s. 19). Dalszy cel to sprecyzowanie pojęcia bezpieczeństwa żywnościowego w naukach prawnych.

Szczegółowe cele badawcze obejmują próbę określenia instytucji gospodarstwa rodzinnego w systemie regulacji bezpieczeństwa żywnościowego Polski oraz przegląd stosownych rozwiązań prawnych. W mojej opinii, bardziej zasadne – w perspektywie tematu rozprawy - byłoby uwypuklenie celu, który Doktorant uznał za szczegółowy.

Autor sformułował dwie zasadnicze hipotezy badawcze (s. 20-21). Pierwsza sprowadza się do stwierdzenia, że podstawą bezpieczeństwa żywnościowego Polski jest gospodarstwo rodzinne i obejmuje trzy hipotezy o charakterze pomocniczym:

- a) gospodarstwa rodzinne są głównymi wytwórcami produkcji pierwotnej w polskim rolnictwie;
- b) nadrzędną funkcją gospodarstw rodzinnych jest kształtowanie bezpieczeństwa żywnościowego;
- c) gospodarstwa rodzinne szczególne cechy, które korzystnie wpływają na bezpieczeństwo żywnościowe.

Zgodnie z drugą hipotezą, instytucja gospodarstwa rodzinnego jest wyposażona w ograniczony zasób instrumentów prawnych właściwych do aktywnego kształtowania bezpieczeństwa żywnościowego kraju. Autor sformułował w tym miejscu następujące hipotezy pomocnicze:

- a) istnieją silne podstawy (prawo międzynarodowe, UE, Konstytucja RP) do traktowania instytucji gospodarstwa rodzinnego jako podstawowej instytucji w regulacjach bezpieczeństwa żywnościowego państwa;
- b) formalne podkreślenie szczególnej roli gospodarstw rodzinnych dla bezpieczeństwa żywnościowego (nowelizacja ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego z 2016 r.) nie pociąga za sobą odpowiednich zmian regulacyjnych;
- c) brak kompleksowej regulacji gospodarstwa rodzinnego utrudnia realizowanie celów w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego;

- d) prawo unijne w znaczącym stopniu ogranicza możliwość wprowadzania na szczeblu państwowym instrumentów prawnych zwiększających rolę instytucji gospodarstwa rodzinnego, ale istnieje wiele obszarów, w których takie instrumenty mogłyby zostać przyjęte.

Ocena sformułowanych tez i hipotez badawczych wypada w kontekście przeprowadzonych rozważań pozytywnie, jakkolwiek warto zasugerować Autorowi większą dbałość o precyzję sformułowań. Literalne brzmienie dwóch hipotez: o silnych podstawach (m.in. prawa unijnego) do traktowania gospodarstwa rodzinnego jako podstawowej instytucji w regulacjach bezpieczeństwa żywnościowego kraju (a) oraz stwierdzenia, że „prawo unijne w znaczącym stopniu ogranicza możliwość wprowadzania na szczeblu państwowym instrumentów prawnych zwiększających rolę instytucji gospodarstwa rodzinnego” (d) sugeruje bowiem pewną sprzeczność. W dalszej części merytorycznych rozważań wskazana sprzeczność ulega eliminacji, ale większa precyzja językowa na etapie formułowania hipotez pozwoliłaby na jednoznacznie poprawne odczytanie intencji Autora.

4. Metody badawcze

W rozprawie zastosowano przede wszystkim dogmatyczną metodę badawczą (formalno-dogmatyczną), właściwą dla prowadzonej analizy przepisów prawnych. Analiza obejmuje obszernie wykorzystane regulacje prawodawstwa międzynarodowego, europejskiego i polskiego w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego oraz instytucji rodzinnego gospodarstwa rolnego.

Uzupełniająco, w zakresie uzasadnionym tematem pracy, Autor wykorzystał metodę historyczno-prawną, komparatystyczną oraz funkcjonalną. Warto podkreślić uzasadnione skorzystanie w części rozważań z metody analitycznej, co niewątpliwie wzbogaca wartość rozprawy. Z pewną ostrożnością odnoszę się do wykorzystania w badaniach prawnych obserwacji własnych - nie stanowi to jednak zarzutu wobec Autora, docenić raczej należy jego zdolność do obiektywizacji własnych spostrzeżeń.

5. Język rozprawy

Praca napisana jest co do zasady klarownym i czytelnym językiem, chociaż Autor nie ustrzegł się drobnych uchybień – błędów literowych oraz okazjonalnego stosowania nadmiernie potocznych sformułowań. Tytułem przykładu: „Z bezpieczeństwem żywnościowym jest tak, że częściej się o nim mówi, jak go brakuje, niż jak jest ono zapewnione.” (s. 52); „Polskie rolnictwo względnie rozwija się dzięki i w ramach mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej” (s. 71), „Ilewarem do wymierania nacisków na inne państwa” (s. 280), „Nissam” – zamiast „Nassim” (s. 282). Nie zmienia to faktu, że Autor starał się dołożyć należytej staranności w redagowaniu tekstu, a omyłki z pewnością zostaną usunięte w przypadku przygotowania pracy do druku.

6. Układ wewnętrzny i problematyka pracy

Struktura rozprawy doktorskiej mgr. Pawła Kalinowskiego jest zgodna z przyjętym kierunkiem argumentacji, który został wyznaczony przez sformułowany cel badawczy, główne wątki problemowe oraz przyjęte hipotezy badawcze. Kolejne rozdziały stanowią przedmiot logicznie ze sobą powiązanych rozważań.

Rozdział I - *Wprowadzenie i założenia pracy* (s. 8 - 25) stanowi wprowadzenie do zagadnień merytorycznych ujętych w kolejnych rozdziałach. W treści zostały omówione zagadnienie uzasadniające wybór problematyki, cel pracy, metody badawcze i główne wątki problemowe. Wskazana została główna i dodatkowe hipotezy badawcze. Autor dokonała też krótkiej prezentacji zagadnień podjętych w kolejnych rozdziałach dysertacji. Wprowadzenie spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim w obszarze nauk społecznych – nauk prawnych.

Rozdział 2 nosi tytuł *Pojęcie bezpieczeństwa żywnościowego* (s. 26 - 51). Autor dokonał w nim uzasadnionego zdefiniowania podstawowych dla dalszych rozważań pojęć. Następnie przedstawione zostały klasyczne przesłanki bezpieczeństwa żywnościowego: dostępności fizycznej, ekonomicznej oraz wykorzystania żywności. Autor z dużą starannością zaprezentował płaszczyzny (wymiar) bezpieczeństwa żywnościowego - od poziomu globalnego do perspektywy

gospodarstwa domowego. Wydaje się, że warte uwzględnienia byłoby również uwzględnienie w rozważaniach płaszczyzny regionalnej (subregionalnej). W pełni uzasadniony charakter ma syntetyczne przedstawienie różnorodnych koncepcji bezpieczeństwa żywnościowego (s. 45-51).

Pod względem merytorycznym rozważania prowadzone są bez zarzutu. Przeprowadzone zostały z zachowaniem proporcji i dyscypliny rozważań. Wyjaśnienie zagadnień podstawowych Autor dokonał w sposób konkretny w precyzyjnie ujętym zakresie pojęciowym.

Rozdział 3 - *Bezpieczeństwo żywnościowe Polski i jego zagrożenia* (s. 52 - 91). Autor zaprezentował próbę oceny charakterystyki stanu bezpieczeństwa żywnościowego Polski na podstawie kryteriów GFSI, wybranych badań naukowych oraz zwrócił uwagę na zagadnienie kategoryzacji produktów spożywczych. Do głównych zagrożeń bezpieczeństwa żywnościowego państwa zaliczył uwarunkowania globalizacyjne (s. 68-79) oraz klimatyczne (s. 79-91). Można oczywiście dyskutować, czy zagrożenia sprowadzają się jedynie do wskazanych przez Autora wątków, względnie – ich zakresu przedmiotowego, ale rozważania są syntetyczne, nie wykraczają nadmiernie poza kwestie istotne dla tematu i pod względem merytorycznym nie budzą zastrzeżeń.

Rozdział 4 - *Polityka bezpieczeństwa żywnościowego Polski - aspekty prawne* (s. 92-170) jest najobszerniejszą jednostką redakcyjną pracy. Normatywną perspektywę polityki bezpieczeństwa żywnościowego Polski przedstawiono w trzech uzasadnionych płaszczyznach: prawa międzynarodowego (s. 96-114), prawa Unii Europejskiej (s. 114-146) oraz prawa polskiego (s. 146-170). W pełni zgadzam się ze stanowiskiem Autora, że model Wspólnej Polityki Rolnej – niezależnie od jej jednolitego charakteru nie oznacza braku możliwości realizacji na poziomie państwa członkowskiego działań, które adekwatnie będą wpływać na stan bezpieczeństwa żywnościowego. Słusznie wskazano, że rozwiązania prawa UE pozostawiają pewne płaszczyzny dotyczące działalności rolniczej prawodawstwu państw członkowskich, zarówno ze względu na brak objęcia danego zagadnienia regulacją unijną, jak i pewnego zakresu w kształtowaniu przepisów wykonawczych.

Rozdział 5 - *Instytucja gospodarstwa rodzinnego w kształtowaniu bezpieczeństwa żywnościowego Polski* (s. 171 - 231) stanowi istotną część merytoryczną rozprawy, bezpośrednio odniesienie przyjętej perspektywy badawczej – relacji między konstruktem gospodarstwa rodzinnego i bezpieczeństwa żywnościowego. Znaczną część rozważań poświęcono gospodarstwu rodzinnemu (s. 171-195).

Uwzględniając zakres, obszerność i charakter rozważań, merytorycznie potrzebnych i uzasadnionych – ze szczególnym uwzględnieniem w pełni uzasadnionej krytyki konstrukcji gospodarstwa rodzinnego przyjętej w ustawie z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, nasuwa się jednak uwaga konstrukcyjna. Przedmiotowa część analizy pojęciowej mogłaby z powodzeniem stanowić część rozdziału II (oczywiście przy uwzględnieniu zmiany jego nazwy). Wydaje się, że takie rozwiązanie konstrukcyjne bardziej uwypukliłoby optykę wyznaczoną tematem rozprawy.

W części poświęconej relacji gospodarstwa rodzinnego do bezpieczeństwa żywnościowego (s. 196-231) zwraca uwagę stwierdzenie, że rodzinne gospodarstwo rolne - jako instytucja prawna - posiada uprzywilejowaną pozycję wśród innych jednostek produkcyjnych w rolnictwie europejskim i polskim w obszarze rolnictwa. Stwierdzenie to jest w pełni uzasadnione ze względu na formalne umocowanie normatywne na poziomie konstytucyjnym oraz systemu prawnego wspólnej polityki rolnej UE, ma jednak „pasywny”, „potencjalny” wymiar. Znacznie ważniejsza – i chyba najistotniejsza dla całej pracy – jest weryfikacja tego „pasywnego” założenia na tle konkretnych rozwiązań prawnych, co stało się przedmiotem rozważań w dalszej części pracy.

Rozdział 6 - „*Analiza wybranych instrumentów kształtowania bezpieczeństwa żywnościowego a instytucja gospodarstwa rodzinnego*” (s. 232 – 263) stanowi faktyczną kontynuację rozważań dotyczących instrumentów prawnych relacji (wpływu) gospodarstwa rodzinnego na bezpieczeństwo żywnościowe. W ramach subiektywnego, ale odpowiednio uzasadnionego wyboru wskazano na instrumenty właściwe dla organizacji: handlu rolniczego (rolniczy handel detaliczny, inne

instrumenty sprzedaży rolniczej, umowa kontraktacji), przeciwdziałania wykorzystywaniu przewagi kontraktowej oraz marnowaniu i stratom żywności, rezerw strategicznych żywności, infrastruktury krytycznej i zarządzania kryzysowego, obowiązków rejestrowych (w urzędowej kontroli żywności) oraz produktów regionalnych i tradycyjnych. Przeprowadzona analiza jest czytelna i nie budzi krytycznych uwag.

Rozdział 7 - „*Konkluzje co do hipotez badawczych. Postulaty oraz wnioski de lege lata i de lege ferenda*” (s. 264 – 285) stanowi podsumowanie ocen i konkluzji formułowanych w toku rozważań. Wnioski są sformułowane klarownie i poprawnie uzasadnione. Konkluzje stanowią dobry punkt wyjścia do dalszych opracowań i badań. Świadczą o dobrym przygotowaniu merytorycznym, opanowaniu warsztatu naukowego i swobody prezentowania poglądów naukowych przez Doktoranta. Z wnioskami *de lege ferenda* można polemizować, ale tylko ramach dyskursu naukowego.

Wśród postulowanych rozwiązań uwagę zwraca koncepcja opracowania dokumentu strategicznego pt. „Polityka bezpieczeństwa żywnościowego Polski” (s. 277-280), której potencjalny kształt Autor uzasadnia dodatkowo nawiązaniem do koncepcji N. Taleba. Niezależnie od wskazanego wątku, nie budzi wątpliwości, że dokumenty programowe i strategiczne powinny uwzględniać wystąpienia ryzyko wydarzeń o charakterze nadzwyczajnym. Interesujący i pragmatyczny charakter ma również postulat dotyczący kategoryzacji produktów kluczowych dla bezpieczeństwa żywnościowego Polski (s. 280-281).

W odniesieniu do jednostkowych koncepcji Autora, trudno się zgodzić z potrzebą powołania ciała opiniującego-doradczego właściwego dla koordynacji działań w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego („Rada ds. bezpieczeństwa żywnościowego”). Postawiona przez Autora teza z pewnością dowodzi jego zaangażowania w podjętą problematykę i uzasadnionego przekonania o wadze kwestii bezpieczeństwa żywnościowego. Uważam jednak, że wielowymiarowość problematyki bezpieczeństwa żywnościowego nie stanowi wystarczającego uzasadnienia dla tworzenia takiego „szczególnego” podmiotu.

7. Ocena końcowa

Rozprawa doktorska mgr. Patryka Kalinowskiego jednoznacznie zasługuje na pozytywną oceną końcową. Rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, świadczącego o umiejętności prowadzenia pracy naukowej przez Doktoranta. Problematyka pracy jest oryginalna, ujęcie nowatorskie, a opracowanie jest ważnym i wartościowym głosem w dyskusji nad kształtem bezpieczeństwa żywnościowego Polski.

W konkluzji stwierdzam, że recenzowana rozprawa spełnia przesłanki określone w ustawie i może być przyjęta jako rozprawa doktorska. Wniosuję o dopuszczenie Pana mgr. Patryka Kalinowskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

